

NIELEN NEDOSTATOČNÝ PRÍJEM ZNAMENÁ CHUDOBU A SOCIÁLNE VYLÚČENIE

Materiálna deprivácia

Deprivácia sa spravidla definuje ako nedobrovoľné nedostatočné uspokojovanie potrieb vzhľadom na úroveň a spôsob, ktorý je v danej spoločnosti bežný, v dôsledku nedostatku zdrojov. V rámci prieskumu EU SILC sa sledovali tri dimenzie materiálnej deprivácie (ekonomické ťažkosti, vybavenosť domácnosti predmetmi dlhodobej spotreby a problémy s bývaním). Za deprivovaného sa považoval ten, kto uvádzal nedostatok aspoň v troch položkách.

Chudobu vymedzenú na základe príjmu je vhodné porovnávať napríklad s materiálnou depriváciou, ktorá pomáha lepšie pochopiť mnohorakosť životných situácií, s ktorými sa chudobná časť slovenskej populácie musí stretávať.

Na základe zisťovania EU SILC 2008 je miera materiálnej deprivácie na Slovensku 28% (priemer za EU 27 bol 17%). Napríklad až 57% populácie si nemôže zaplatiť týždennú dovolenku mimo domu pre členov svojej domácnosti, 29% si nemôže dovoliť jesť každý druhý deň mäso (ryby, vegetariánsky ekvivalent) a 20% si nemôže dovoliť osobný automobil.

V roku 2007 už máme k dispozícii kompletne údaje, takže môžeme porovnať materiálnu depriváciu u celej populácie (26%) a u chudobnej populácie (67%). Ukazuje sa teda väčšia miera ohrozenia, ako je tomu len v prípade peňažnej/príjmovej chudoby (miery rizika chudoby).

Vyberáme z výsledkov: 48% chudobných nemá/nevlastní osobný automobil nakoľko si ho nemôže dovoliť, 62% si nemôže dovoliť jesť každý druhý deň mäso, 84% si nemôžu zaplatiť týždennú dovolenku, 14% nedokáže zabezpečiť vo svojej domácnosti adekvátne teplo, 13% má nedoplatky s platbami súvisiacimi s bývaním (nedoplatky na hypotéke, nájomnom, energiách), 76% je neschopných zaplatiť neočakávané výdavky.

Aj v tomto prípade viac žien trpí materiálnou depriváciou ako mužov, rozdiel je z hľadiska veku – nakoľko na rozdiel od miery rizika chudoby sú starší obyvatelia nad 65 rokov najviac ohrození materiálnou depriváciou.

Počet domácností, ktoré splácajú pôžičky, leasing a splátky sa pohybuje medzi 818 000 domácnosťami až 955 000 domácnosťami na základe EU SILC 2005 až 2007. Nedoplatky má v poslednom zo sledovaných rokov vyše 32 000

domácností a ich podiel tvorí 3,9% domácností na všetkých domácnostiach, ktoré majú splátky a pôžičky.

S bývaním súvisiace vylúčenie

Deprivácia v bývaní sa vymedzuje cez sledovanie podmienok bývania a vybavenosti, ako aj charakteristík susedstva (konkrétne indikátory ako zatekajúca strecha a vlhké steny, neexistencia kúpeľne a vnútornej splachovacej toalety, nedostatok svetla, hluk od susedov či z ulice, kriminalita a vandalizmus v okolí bydliska, znečistenie a ďalšie environmentálne problémy)¹. Chudobní sú viac deprivovaní z hľadiska podmienok bývania ako aj charakteristík susedstva, ako nechudobná časť populácie. Najviac ohrozené pri tejto dimenzii sú z hľadiska štruktúry domácnosti najmä domácnosti „iné“, viacdenné, jednorodičovské a jednočlenné). V súvislosti s bývaním sa sleduje aj preplnenosť obydli a Slovensko je niekoľkonásobne nad priemerom EU 27 (ale sme na druhej strane aj jednou z krajín s najvyšším počtom členov domácností). Väčšiu preplnenosť (nedostatok priestoru) vykazujú chudobné domácnosti. Znepokojujúce je zistenie, že v roku 2007 bolo skoro až 20% domácností v situácii, že jej výdavky na bývanie pohltili vyše 40% príjmu domácnosti. Náklady na bývanie tvorili v uvedenom roku 28,2% príjmov všetkých domácností (EU priemer 20,5%), ale až 49% u chudobných domácností (EU 36,5%). V prípade vlastníkov nehnuteľnosti zaťažených hypotékou tvorili výdavky na bývanie až 36,4% (priemer za EU 20,3%) a u chudobných až 67,5% (EU 43,5%). Najviac sú zaťažení výdavkami na bývanie domácnosti jednočlenné (69,8% ich výdavkov na bývanie) a jednorodičovské domácnosti (57,7% z celkových výdavkov musia tieto domácnosti vynakladať na bývanie) (EU SILC 2007). Na Slovensku je taktiež nízky podiel sociálneho bývania (podobne ako v prípade nových členských krajín – nedosahuje hodnotu 5% na celkovom housing stock).

„NÁRODNÉ INDIKÁTORY“

Miera nedostupnosti zdravotníckeho vyšetrenia / liečby / zubného vyšetrenia

V celej populácii bol v roku 2005 podiel osôb, u ktorých nastala v priebehu posledných 12 mesiacov situácia, keď potrebovali medicínske (zubné) vyšetrenie, alebo liečbu, ktorú však nemohli absolvovať z toho dôvodu, že je to príliš drahé, alebo nemali možnosť ako sa tam dopraviť **44,7%** (2005). Podľa údajov EU SILC 2008 bola klesla hodnota tohto indikátora na **25,3%**.

Miera nevyužívania predškolských zariadení, z dôvodu neexistencie zariadenia v mieste bydliska, nedostatku financií a vzdialenosti - 10,6% (2008)

Miera extrémnej chudoby detí - 11,9% (aj pod hranicou miery rizika chudoby ako aj depriváciou). V poslednom období zaznamenávame permanentný pokles hodnoty daného indikátora. V roku 2008 dosiahol hodnotu **2,8%**.

---

¹

Miera sociálneho vylúčenia detí - Podiel domácností so závislými deťmi, neschopných zaplatiť výdavky spojené so vzdelávaním dieťaťa - min. 2 zo 6 poplatkov (poplatky do školy (školné); lyžiarsky zájazd, letný tábor, školský výlet; krúžky, kurzy; obedy v škole; internát, podnájom; pomôcky / potreby do školy (zošity, knihy, literatúra) zo všetkých domácností so závislými deťmi - **8,0%**.

Podiel segregovaných rómskych osídlení zo všetkých rómskych osídlení – 18,02% (2004)

Miera extrémneho vylúčenia segregovaných rómskych osídlení - Podiel počtu segregovaných rómskych osídlení nachádzajúcich sa mimo obce/mesta, s absenciou minimálne 3 položiek základnej infraštruktúry k celkovému počtu segregovaných rómskych osídlení nachádzajúcich sa mimo obce/mesta – **73,66% (2004)**

Podiel počtu domácností s nepostačujúcim príjmom z celkového počtu domácností - 31,6% - Podiel počtu domácností, ktorých celkový mesačný príjem nepresiahol 50% uvádzanej výšky najnižšieho mesačného príjmu postačujúceho na vyžitie z celkového počtu domácností

Podiel domácností s nedoplatkami súvisiacimi s bývaním z celkového počtu domácností - Získaná hodnota indikátora udáva, že **9,7%** všetkých domácností malo v roku 2005 nedoplatky, súvisiace s hypotékou, alebo platbou nájomného a s účtami za dodávku energií. Zabezpečovanie bývania teda pre domácnosti znamená nadmernú finančnú záťaž. Hodnota tohto indikátora v roku 2008 poklesla na **4,1%**.

SUBJEKTÍVNE INDIKÁTORY

Napríklad: Vnímaná schopnosť uhrádzať zvyčajné výdavky

Približne jedna tretina domácností na Slovensku má pri zabezpečovaní bežných potrieb vážne ťažkosti (zdroj EU SILC 2005 až 2007). Veľké ťažkosti uvádzajú najmä jednočlenné, jednorodičovské domácnosti a domácnosti s tromi a viacerými deťmi (Gerbery, 2009). Najväčšie problémy uhrádzať zvyčajné výdavky majú domácnosti z najnižších príjmových skupín.

Celkové náklady na bývanie veľmi zaťažujú v sledovaných rokoch od 36 do 41% domácností, podobne je tomu aj v prípade splátok pohľadávok/pôžičiek, ktoré predstavujú pre 38 až 43% domácností veľkú finančnú záťaž.

Síce klesá podiel domácností, ktoré si nemôžu dovoliť pokryť neočakávané finančné výdavky, ale ešte aj podľa EU SILC 2007 je to 46% všetkých domácností (najviac medzi jednočlennými domácnosťami a domácnosťami s jedným rodičom).

KTORÉ SKUPINY NEZACHYTÁVAJÚ VÝCHODISKOVÉ ZDROJE ÚDAJOV?

Osoby zabezpečujúce starostlivosť, ľudí bez domova, obyvateľov marginalizovaných rómskych osídlení, migrantov, ľudí so zdravotným postihnutím, drogový a inak závislí, týrané a zneužívané deti, obe domáceho

násilia, občanov v resp. po výkone trestu odňatia slobody, deti po ústavnej alebo ochrannej výchove (počty sa často len odhadujú). Sú vnímané ako jedny z najrizikovejších skupín ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením.

ZÁVERY

Dôležitosť sledovania rôznych aspektov chudoby (mnohodimenzionality chudoby) a ich vzájomné súvislosti.

Nutnosť a dôležitosť sledovať *rodové či vekové* špecifiká chudoby a sociálneho vylúčenia. Sledovanie špecifických ohrození, ktoré prinášajú jednotlivé *etapy života a rodinného cyklu* či rizík vyplývajúcich zo špecifických rodinných a partnerských foriem.

Sledovanie pozície na trhu práce (*status ekonomickej aktivity*) a *pracovnej intenzity domácností*.

Sledovanie *temporalít* chudoby - skúmanie jej prechodného, krátkodobého charakteru na strane jednej a na strane druhej jej dlhodobého, trvalého charakteru.

Dôležitý sa javí i *priestorový* rozmer chudoby a sociálneho vylúčenia, ktorý zdôrazňuje skúmanie tak na regionálnej, krajskej, okresnej či medzisídelnej ako i lokálnej (komunitnej) úrovni.

Empirické výskumy by sa mali zamerať na špecifický problém či skupinu obyvateľstva - *prieskumy životných podmienok* (využiť práve pri skupinách, ktoré štandardne nie sú zachytené).

Mgr. Roman Džambazovič, PhD.,

Sociológ, Katedra sociológie FF UK v Bratislave, Slovenská sieť proti chudobe